

ОБЛАСТ ЕСТЕТСКОГ, ЛЕПОГ И УМЕТНИЧКОГ

Сретен Петровић, 1996.

Најчешће се естетика одређује као једна од филозофских дисциплина, поред логике и етике. Естетика испитује сва релевантна питања која се односе на једну димензију филозофског вредносног система, на појам „лепог”. Шта, међутим, значи израз „естетика”?

Што се „логике” тиче израз долази од грчког „logos”, у смислу облика највишег умног или разумског сазнања, било филозофске или научне врсте, а чији је циљ истина. Исто тако, термин „етика” долази од грчког „etos”, којим се првобитно означавала „навика”, „вољна радња”, или у ширем смислу, човеково слободно деловање. Међутим, осим поменутих највиших човекових способности или могућности: да сазнајемо свет (истина) и да га слободном вољом (у складу са добрим) мењамо - што чини основ логике и етике, ми поседујемо још једну, трећу, ништа мање самосталну и особену способност, боље речено могућност да стваралачки обликујемо један нови свет - свет уметности и лепоте, а затим, да можемо тај исти свет, али и лепоту у природи и животу, да естетски доживљавамо и осећамо.

Како је за логику, за област највишег сазнања, у човеку резервисан Разум или Ум, а за етику, област Воље, за подручје естетике резервисана је трећа аутономна област, област Чула, Имагинације и Осећања. Реч је о трима способностима: (а) мисао, (б) воља и (ц) осећање или чулност. Човек Сазнаје, Мења и Осећа свет, а три највише филозофске вредности које припадају трима филозофским дисциплинама: логици, етици и естетици, јесу: Истина, Добро и Лепо. Шарл Лало је ова три подручја одредио на следећи начин: „логика би била филозофско размишљање о интелигенцији, као што је етика размишљање о активности, а естетика о сензибилитету. Истинито, лепо и добро би одговарали свако по једној од три битне способности духа”

Овим се жели казати како ни „уметности” ни „лепоте” - који припадају области естетског, нема и не може бити изван подручја чулног, осећајног и имагинативног. Ствар је у томе што у логици, на пример, ми можемо да замислимо један појам, појам круга, који одређујемо као скуп тачака једнако удаљених од центра, а да истовремено, поред овога сазнања, не морамо овај појам „круга” и стварно да демонстрирамо, приказујући га чулно - у простору и времену. Уосталом, ми не морамо „круг” ни да видимо. Исто тако неко се може борити за одређени хуманистички концепт, за остваривање његових идеала а да сам не дочека остварење поменуте идеје. Према томе и у етици постоје идеали, норме који не морају стварно, чулно постојати. Једино уметност, а са њом и лепота, морају бити дати у чулности и, такође, доживете се уз помоћ и посредством чула.

Разуме се, није све што је чулно дато, истовремено и уметност и лепота; али, лепоте и уметности нема без чулности! Према томе уметност и лепота не могу постојати а да нису дати чулно: у опажају, у неком материјалу, у звучној вибрацији тонова - у којима се исказује сликарство, музика и поезија, као и све остале уметности. Пол Валери је чак предложио једну естетику која ће имати важан одељак: „науку о осећањима”, дубоко верујући, да је у предности над естетским феноменом онај који то „естетско осећа”, у односу на „филозофа који има пуки, апстрактни појам о естетском”.

Основни став Пола Валерија гласи: „Ако би требало да изаберем између судбине човека који зна како и зашто неку ствар називамо „лепом”, и судбине човека који зна шта значи „осећати”, чврсто верујем да бих изабрао другу, с прикривеном мишљу да би ми то сазнање, уколико би било могућно..., убрзо открило све тајне уметности”

О уметности и лепоти, иако не у свим временима у подједнакој мери о једном и другом, размишљало се још антици, чак и пре Платона и Аристотела, али и после њих - у средњем веку и касније. Међутим, све до XVIII столећа није постојала таква филозофска дисциплина која би на јединствен начин тумачила суштину свих „уметности” и свих врсти „лепоте”, већ су се уметношћу бавиле две посебне науке: поезика и реторика, а од ренесансе још и трактати о архитектури и сликарству.

Немачки естетичар Aleksander Baumgarten 1735. године у свом магистарском раду Филозофске медитације предложио је да би, поред логике и етике, као равноправна трело да се уз њих нађе и трећа филозофска наука: естетика, која је постала предмет његових предавања која је држао 1772. у Франкфурту. Касније су та предавања објављена под називом Aesthetica, у два тома (1750-1758). Естетика је тако почела да се развија свом силином, и посебно у немачкој класичној филозофији, почев од Канта, преко Шелинга до Хегела и Шопенхауера. Жан Паул је 1804. духовито приметио да „наша епоха ни од чега не врви тако жестоко колико од естетичара”.

Долазимо до суштинског питања: шта значи термин „естетика”? За Баумгартена, грчка реч „aisthesis” значи „чулно опажање”. Иако се са овим његовим тумачењем не морамо сложити, потребно је да кажемо реч-две о гледишту овог утемељивача филозофске естетике. Баумгартен је схватио естетику као „теорију о чулном сазнању”, као што је логика „теорија о умном сазнању”. Идеал естетике је „чулно савршенство” - чије је најпотпуније испољавање „лепота”, док је логика „мисаоно савршенство” - које се изражава у појму и истини. Тако су се „лепо” и „сестетско” нашли у области нижих моћи сазнања, док су уметности, попут сликарства, музике и поезије биле одређене као конкретни облици у којима се остварује то чулно савршенство, лепота као идеал. Шта се догодило после Баумгартена?

Кант је у Критици моћу суђења (1790) поставио темеље научној естетици. За Бојмлера је рођење естетике „догађај од широког историјског значаја”. Са Шелингом и Хегелом естетика коначно постаје филозофија уметности, а то је имало да значи следеће. Задатак је филозофије да се и „уметност” и „природа”, и „морал” сагледају као производи Духа, Човека, а то значи тако да је у њима остварен највиши принципи филозофије. Према томе: Лепо, Добро и Истина постају предмет филозофског испитивања, али тако, да се од сада „лепота” сагледава искључиво повезана са уметношћу. „Лепота” у природи, бар код Хегела, била је изван филозофског интересовања. Већ у првој реченици Естетике Хегел каже да предмет Естетике „чини пространо царство лепога и, одређеније речено, уметност и то лепа уметност јесте њена област”, додајући при томе како ће из система Естетике „одмах искључити природно лепо”. У односу на природно лепо, каже Хегел „уметнички лепо стоји на вишем ступњу од природе... Јер, уметничка лепота представља лепоту која је у духу рођена и у њему препорођена, те уколико дух и његове творевине стоје на вишем ступњу од природе и њених појава утолико је и уметнички лепо узвишеније од лепоте у природи”. Уосталом, „природно-лепо појављује се само као један рефлекс оног лепог које припада духу, као један несавршен, непотпун начин”. Да би нека творевина, дакле и уметност, постала предмет филозофије уметности, она би, мада у чулном облику, морала иза чулног привида или материјалне копрене садржавати

елементе „Духа”, будући да је код Хегела само Дух носилац Истине и Бића. Због тога каже Хегел „уметност има дужност да открије истину у форми чулног уметничког уобличења”.

Овде морамо поставити питање, да ли је сам израз *aisthesis* и древним Грцима, доиста имао исти онај смисао „чулнога сазнања” који су у њему видели Баумгартен и Хегел? Нема никакве сумње да је Грцима поменути израз значао и „осетљивост”, „осећајност”, „чулно опажање”, али се он односио и на сам предмет, тј. На биће које изазива ту осетљивост - на „*aistheton*”. Другим речима, естетика би се изворно, према пореклу саме речи, односила и на Биће, на Предмет - на уметничко дело, које у себи самом има то „естетско” биће тј. „лепоту”, „уметничко”, али и на Човека, на Субјект, који је обдарен нарочитом способношћу, „чулношћу” - да може да осети, естетски доживи поменути Лепоту. Ова способност „чулног пријема” (лепоте) у латинском језику, посебно у средњем веку, изражавала се термином *sensatio*, насупрот *intellectus* - чији је изворни грчки термин „*logos*”

Супротно Хегелу, казаћемо да предмет естетике чине, дакле, уметничка дела, лепота - лепота у уметности, али и лепота у природи и животу. Суштинско је то да се естетско мора појавити у чулном медијуму, бити материјални предмета: комад бронзе, дрвета (у скулптури), речи и звуковне вибрације (поезија и музика), речи које чујем и том приликом истовремено замишљам сложу представу (проза), комад платна и боје (сликарство). Међутим, треба стално имати у виду то да није све што напросто постоји као чулна творевина истовремено и обавезно израз „лепоте”, „поезије” или „уметности”.

Међу естетичарима, углавном, нема спорења у вези са овим констатацијама. Како идемо даље од тога разлике су међу теоретичарима не само уочљиве, већ каткада и непремостиве. Иако се сви слажу да уметност и лепота припадају медијуму чулности, разлике су знатне када треба конкретно одговорити на следеће питања, а бројна питања.

Шта је сад то „уметничко у уметности”; која је сврха уметности; како уметност настаје; да ли уметност треба да потпомаже и чак директно служи циљевима моралног препорода људи, долажењу до истине и сазнања, политике и религије, или је уметност самостална, на имагинацији и властитом законодавству утемељена човекова активност тако да она комотно може, а то и чини, одбацити захтеве свих других области духа? Затим, ту је и питање: да ли осим лепоте - као меродавне естетске вредности, треба уважити и „узвишено” и „трагично”, „љупко” и „комично” и, такође, да ли је „ружно” позитивна естетичка вредност, категорија која је равноправна са „лепотом”, или има исти карактер као и „зло” - у етици, односно „лаж” - у логици?

Сада је прилика да одговоримо и на друго важно, и не само термилошко питање, наиме, каква је разлика између естетичког и естетског. Одмах треба казати: Естетичко је појам који припада области размишљања, самој науци која се бави испитивањем чулних феномена. Са друге стране, пак, естетско као термин припада области самог материјалног предмета, тј. Уметности, лепоти цвета, заласка сунца. Да бисмо то разјаснили довољно ј да схватимо да неко може бити естетичар, према томе и да изврсно мисли естетички, али он истовремено не мора да поседује и само естетско осећање. Веома је важно да се има ова разлика у виду, јер се најчешће греша приликом следећих исказа: Он има естетичко осећање; Он естетички осећа. Исправно је казати да Неко има естетско чуло - што ће рећи да је обдарен сензибилитетом да на прави начин доживи једну слику, прозно дело. Међутим, израз естетички треба користити у овом смислу: Он естетички мисли - то ће рећи, познаје естетичке теорије, он зна да „објасни “

проблеме како настаје уметничко дело, на којим се принципима заснива уметничка критика итд. Уосталом, није мали број примера, а случај Имануела Канта је парадигматичан, да неко има изванредно јасне естетичке погледе, али и никакав осећај за доживљај уметности и лепоте. Кант је написао једну од најбољих теоријских расправа о естетици, али је, уједно, био човек са мањкавим сензибилитетом - неосетљив на феномен лепоте и уметности. Исто тако, неко може поседовати изванредан сензибилитет за естетско - да најдубље доживи уметност и лепоту, али да као теоретичар, односно, естетичар поводом уметности казује ординарне баналности.

Међутим, док се лако може уочити да ли неко има сензибилитет за уметност за естетско, у погледу теоријских разлика у сфери естетике и естетичког, постоје бројне концепције, међу којима је веома тешко казати, које је становиште исправно. Јер, сваки теоретичар, естетичар, излаже један програм „лепоте” и „естетског”, „уметничког” који треба да се усагласи са опште филозофском идејом система од кога полази. Такав естетичар, при томе, и не мора имати никакво истанчано естетско осећање, естетско чуло за истински доживљај лепоте и уметности.

Због тога се у току историје естетике сусрећемо са најразличитијим гледиштима, од оних који се залажу за схватање уметности „као одраза стварности”, „уметности која служи моралном препороду друштва”, „уметности као начину сазнања света и човека”, све до радикално супротних гледишта, да је „уметност аутономна област духа” која не полаже рачуна ниједној другој чињеници живота: ни истини ни моралу, ни политици. Тако је на пример, савремени француски естетичар, Микел Дифрен, радикално устао у одбрану става о потпуној самосталности, аутономији уметности, рекавши „права уметност нема потребе да исказује више ништа друго осим себе саме”. Са друге стране, и супротно Дифрену, Макс Дворжак сматра да је уметност „у правој линији и пре свега израз идеја које владају човечанством, израз његове историје, као и религије, филозофије и песништва, она је део опште историје духа”. Да ли је, дакле, „уметност увек била пут за опстанак”. Односно, у којој су мери сва дела уметности изражавала само Једну Идеју, или ће ближе истини бити супротно становиште да је уметничко дело индивидуална, самодовољна творевина, због чега је Жан Мари Гијо изјавио како поједина „уметничка дела постоје као врхови, међусобно неупоредиви, самостални врхови”? Дакле, колико дела изнедрених као естетских целина толико има и оригиналних творевина.

Ако је већ тако у области естетског, како ствари стоје у погледу естетичких теорија, естетичких концепција? Зар би овде требало да буде другачије? Наиме, ако би, у складу са изјавом Жан Мари Гијоа, свако уметничко дело имало права на аутентичан опстанак, да је једнако вредно, да ли у области теорије у области естетичких система постоји хијерархија „истина”? Другим речима, смемо ли казати, како су закључци естетичара из, на пример, деветнаестог, односно двадесетог „прогресивнији”, „истинитији” од теоријских покушаја ранијих мислилаца?

И у вези са овим питањем нема сагласности међу естетичарима. Има оних који верују у прогресивни развој естетике као теорије, науке. Не без потребне дозе скептицизма, у погледу тога става, увек сам био склон да прихватим једно умереније гледиште које гласи: да постоји онолико дефиниција „уметности” - а то значи и „естетика”, колико има и самих естетичара, теоретичара и филозофа уметности. Јер, поставља се разумљиво питање: Како је било могућно да су два велика хеленска филозофа, Платон и Аристотел, истовремено имали два различита става о Хомеру, да је Платон писца Илијаде и Одисеје извргао порузи забранивши његове епове као

неприхватљиво штиво за одгој деце у Држави, док је Аристотел тог истог Хомера одушевљено пригрлио? Како схватити Хегелово оспоравање уметности - у односу на филозофију, али и Шелингово и Шопенхауерово уздицање исте те уметности до највишег нивоа саме филозофије, до органа филозофије?

Свакако, било би неразумно прихватите став како је овим великанима естетичке и филозофске мисли недостајало знање о уметности, као ни естетичко, односно у конкретном случају и естетско чуло. У чему је, дакле, проблем? Како објаснити да постоји толико различитих становишта о естетици, бројне дефиниције уметности и лепоте? Како је могућно да је Платон у Хомеру „видео” саблазан, док Аристотел управо тај Хомеров „недостатак” узима за врлину? Како објаснити чињеницу што Хегел не запажа да „музика” раскошније и пуније и од „поезије” и од „филозофија” изражава Највишу идеју, а Шопенхауер доказује како је управо музика врхунац, да је она божанско чудо, омогућавајући нам да се помоћу њених магичних звукова пребацимо на ону страну Бића и досегнемо Истину по себи - Светску Вољу!?

У жељи да унесем нешто више светла у ово, на први поглед „хаотично” стање кругу естетичких идеја, цитираћу једну важну мисао немачког филозофа Фихтеа, која ми се још и данас чини инспиративном. Фихте је лепо уочио како у историји филозофије има много школа, различитих мишљења и мислилаца, и да је тешко казати, да је, на пример, овај филозофски систем бољи, савршенији од неког другог. Разлог због чега се ми баш тако одлучујемо, прихватајући било један било други филозофски систем, не произлази отуд што је једно или друго филозофско учење по себи „боље”, „научно”, исправније, већ се одређујемо зависно од тога какав је ко човек! „Каква се филозофија бира, зависи, према томе, од тога какав је ко човек; јер, филозофски систем није мртав комад покућства који би се могао одложити или прихватити како нам је воља, него је он одуховљен душом оног човека који га има”.

Из овога би логично происходио следећи закључак. Наиме, када у једној естетичкој оријентацији њен аутор страсно брани и доказује важност само оних дела која су настала, нпр. У романтичкој инспирацији, а таква су песничка дела Хелдерлина, Лазе Костића, док други узноси прозне реалистичке саставе писаца попут Балзака и Толстоја, онда се теме не жели казати да су дела која има у виду први теоретичар: „естетски” и „уметнички” вреднија од дела која уважава други естетичар, већ се у томе испољавају само разлике које потичу из приватних, личних ставова и укуса ове двојице теоретичара.

Свакако, будући да нема сагласности међу естетичарима, ми бисмо могли утопијски прижељкивати, односно сматрати како би најидеалније било кад би се могла створити једна таква естетика која би пружила одговоре на сва питања уметности, не омаловаживши ниједно стремљење уметности, најзад које би могла да уважи и прихвати, осим лепоте, и друге естетичке норме и вредности. Француски естетичар Шарл Лало имао је у виду један такав пројект када је рекао да би било идеално када би естетика могла да покрије све што је у историји уметности човек створио, а то значи и све стилове и уметничке школе, „дакле, естетика треба да призна и да обухвати све школе, реализам као и идеализам, класицизам као и романтизам, примитивце као и декаденте”. Када смо већ код Шарла Лалоа, било би корисно видети како овај естетичар одређује суштину естетике, односно чиме треба да се бави једна таква естетика. Као што је логика одређена као филозофско размишљање о законима сваке истине, а етика као филозофско размишљање о психологији индивидуалног или друштвеног делања, као наука о обичајима, исто тако „добро схваћена естетика треба да пре свега буде филозофско

размишљање о уметности и о критици и историји уметности, које су за њу припремиле путеве”.

Следеће питање тиче се односа: естетике - естетског - уметности и лепоте.

Приметили смо да је Шарл Лало естетику до краја одредио као науку која испитује уметност. Међутим, морамо да се запитамо шта ће онда бити са „лепотом”, односно ако уметности, доиста, нема „без лепоте”, питање је: Да ли има „лепоте” без уметности? И даље, да ли се „лепо” искључиво везује за „уметност”? Међутим, уколико се испостави, што је близу памети, да ипак има „лепоте” и ван уметности, тако да је појам „лепог” шири од „уметности”, да ли онда то значи да све што налазимо у уметности мора бити само „лепота”, или у њој има и других вредности, као што су моралне, филозофске религијске, тако да би у овом другом смислу „уметност” била шири појам од естетског?

Овај однос „лепог” и „уметности” могао би се схематски приказати у равни на којој се два круга пресецају, али тако да само један део првог, односно другог чини заједничку тачку укрштања, док свако од њих, са стране, самостално учествује, партиципира још и у другим областима. Наиме, лепоте, осим у уметности има и у природи и животу, као што уметност изражава још и неке друге вредности, осим лепоте. Свакако, одговор који следе, наиме, да у уметности осим „естетске вредности” или „лепоте”, редовно налазимо и друга својства и друге вредности, религијске и моралне, политичке и филозофске, треба тумачити на следећи начин. Естетска вредност - лепота, чини „суштинско у уметности”, то је „уметничко у уметности”, док се остале вредности сматрају „споредним”, секундарним. Рећићемо, наиме, да између Толстојевог приказа рата који су Руси водили са Наполеоном - у истоименом прозном делу Рат и мир, и стварног „рата” - како су га историчари забележили и истражили, постоји, неоспорна подударност. Може се чак утврдити како је неки појединац, читањем Рата и мира стекао и нека важна обавештења о поменутом рату, али естетска, чисто књижевна вредност романа не лежи у тој подударности описа са стварношћу. Тај опис и та подударност, или „истина” о рату, јесте споредна са књижевног становишта. Чак и да је насликани портрет Мона Лизе доиста био веран опис жене из племићког сталежа, која је Леонарду послужила као модел, та чињеница ниуколико не би допринела угледу који ово ремек-дело има све до наших дана.

Из свега реченог поставићемо и крајње тешко, али неизбежно питање: шта заправо чини предмет естетике? Да ли је то само лепо, или и лепо и уметност; да ли се естетика бави и питањем стварања дела и доживљавања дела, или се естетика односи само на поједине од побројаних аспеката? Овде је неопходно да се наведу неколика гледишта о томе како се, најопштије узев, схватао предмет естетике кроз историју мишљења о естетском.

- 1) У средњем веку естетика се бавила, пре свега, истраживањем „лепоте”, док је „уметност” остала по страни.
- 2) У ренесанси су паралелно, али и одвојено, разматрани на једној страни „лепо”, а на другој „уметност”.
- 3) У XVIII и XIX веку, дошло је до велике синтезе „лепоте и уметности” Естетика је постала филозофија уметности.
- 4) Међутим, у том истом XIX веку, са развојем посебних научних метода и посебних наука, естетички појмови, пре свих уметност, почиње да се анализира не само као „израз лепоте” - у смислу филозофског појма, који је надсоцијалног порекла, већ се

уметност посматра и као резултат друштвених догађања, у којој долазе до изражаја морални проблеми епохе. Исто тако, уметност није више израз „генија”, већ је производ индивидуе, личности. Тако су рођене две посебне дисциплине, психологија и социологија уметности. Додуше, ове науке нису имале амбицију да одговоре на питање „шта је битно уметничко у уметности”, а то нису ни могле, већ су хтеле да растумаче бројне друге елементе, садржаје које уметност у себи носи: идеје морала и политике, религијске идеје, коначно, да протумачи зависност стила од друштвених кретања, моде и укуса. Психологија је хтела да схвати уметничко дело као израз најинтимнијих проблема уметника, па, ако се хоће, и као израз патолошког стања уметника, резултат неурозе. У експерименталној естетици је учињен покушај да се „лепота” - као основ уметности, чак и емпиријски установи, наиме, да се докаже како естетски принципи имају корене у општој људској способности, тачније, да нису „богом дани” нити „урођени”.

- 5) У XX веку долази до раздвајања естетике и опште науке о уметности. Наиме, схватило се да предмет филозофије уметности треба да буде само један део „естетског феномена” - само и једино уметност, али је зато потребна и једна друга наука, наиме, естетика, чији би предмет било „естетско” на целокупном подручју лепога, а оно се, разумљиво, не налази само у уметности, већ и у природи, у животу. Са друге стране, сама уметност осим „естетске вредности” садржи и многе друге: моралне, филозофске, религијске, политичке, друштвене, који, као такви, нису уопште предмет естетике.
- 6) Француски естетичари су разложили и сам појам естетике. Међу првима је Пол Валери, песник и есејист, предложио поделу естетике на Естезику - „која се односи на проучавање сензација” - дакле, свдећи је искључиво на питање „пријема естетских творевина”, и на Поитеку - која би се бавила проблемом „стварања дела”. Ову идеју свесрдно је подржао Рене Пасрон, сликар и ликовни естетичар. Пасрон сматра да „естетика неће ништа изгубити ако се ограничи на проблеме који се постављају у вези са осећајношћу, укусом, лепим у уметности и у животу”. Дакле, он под естетиком разуме „нормативно размишљање о aisthesis-u” чији је предмет испитивања: моћ опажања и разумевања коју опажај поседује. Једном речи, естетика се бави оним што зовемо данас естетика рецепције, али и питањем „лепог у уметности и животу”, док би се појетика односила на проучавање „стварања дела, а особито уметничког дела”. При томе Парсон проширује значење које је „појетици” дао Валери. Наиме, док је Валери мислио само на „истраживање уметности речи”, Пасрон сматра да „појетика нема никаквог разлога да се ограничи на проучавање уметничких жанрова који се служе језиком... Стога ми предлажемо да се Валеријев став протегне на све уметности, док би га истраживачи са амбициознијом перспективом могли чак протегнути на све што је човек створио”. Осим ових дисциплина: естетике и појетике, Пасрон уводи и трећу област науке о уметности чији је предмет у целини узев „уметничко дело”. Из Пасронове схеме следи да се а) естетика бави испитивањем рецепције дела, тачније, субјективним доживљавањем свих појава у којима се налази „лепота”, у уметности и ван ње, у природи и животу, док би се б) појетика искључиво бавила стварањем уметничких дела, а ц) науке о уметности испитивале би „конкретна уметничка дела”.
- 7) Поменимо, на крају, још једно занимљиво схватање „естетике”, које је 1963. године понудио Етјен Жилсон, француски естетичар. Он је поделио естетику на три дела

на: 1) Калологију - наука о лепом; 2) Филозофију уметности и 3) Естетику - у ужем смислу која испитује појављивање лепог у уметности.

Одсудно је питање, на крају: шта можемо очекивати од естетике? Да ли смемо да будемо разочарани, уколико нам естетика не пружи задовољавајуће одговоре на доиста сложена питања? Ми знамо да филозофи, књижевни и уметнички теоретичари, критичари и историчар уметности, педагози који испитују досега естетског образовања у школама, имају неодољиву потребу да „интелектуално завире” у тај песнички, уметнички лабораторију, да бар покушају да одгонетну тајну и раскрију магму „стварања”, да схвате оно чудо „естетског доживљаја”. Разуме се, сви они не раде то из неког осветничког порива, како би, сазнавши законе и принципе стварања, одредбе и начела укуса, досега естетског васпитања покушали да овладају и завладају овим подручјем и тиме се били такмаци песничком уметнику и уметнику уопште.

Овде нам се чини инспиративном идеја савременог немачког естетичара Николаја Хартмана, и уједно последњег великог систематичара естетике, који је у уводу своје Естетике рекао како „се естетика не пише ни за творца ни за посматрача лепог, већ једино и искључиво за мислиоца, коме делање и држање оне двојице представља загонетку”. Из овог произлази, најпре то, да су активност естетичара и делатност уметника две сасвим различите ствари. Тачније, како смо раније показали, неко може бити бриљантан естетичар и поседовати појмове о уметности, а да ипак не постане ни уметник ни стваралац. И обрнуто, има толико изванредних уметника који нимало не брину о томе шта уопште уметност „естетички значи” и шта би она требало да буде. Зато се морамо сложити са Емилиом Штајгером, према чијем су мишљењу естетика и поетика одавна престале да „означавају практично учење које треба да оспособи невичне да пишу правилне песме, епове и драме”

Неколико закључних ставова на основи претходног излагања:

- 1) Естетско и естетичко, нису исто. Естетско - припада области уметности, лепоте - чулном предметном свету који пружа уживање и задовољство посебне врсте; естетичко - припада области теорије, научном расправљању и разумевању естетског.
- 2) Уметност, сазнање и морално делање различите су. Међу њима постоје односи сарадње, преплитање, али, да би уметност била то што јесте, у њој сазнања и морала не сме бити у мери која би довела у питање самосталност естетског чиниоца. Могао би се у том смислу прихватити став Н. Хартмана који каже да „уметност није продужетак сазнања. То важи и за посматрање уметничких дела. Естетика, са своје стране, такође није продужетак уметности. Она није никакав виши ступањ у који би уметност морала или пак само могла прећи... Естетика настоји да разоткрије тајну која у уметностима свакако остаје сачувана”.
- 3) Лепо и естетско нису истоветни. Естетика се не своди до краја на лепо. Наиме, оно што је уметнички успело нипошто није увек лепо; затим, постоје читави родови естетички вредног који се не свде на лепо; и коначно: естетика има посла и са ружним.

- 4) Постоји лепо у ширем смислу, као синоним естетског уопште, и лепо у ужем смислу, чије су алтернативе: узвишено, трагично, комично, љупко, ружно. „Потпуно је умесно држати се „лепог” као универзалне основне естетичке вредности и подвести под њега све уметнички успешно и делотворно”. „Никоме се не може забранити да појам лепог схвати у ужем смислу и да га супротстави оним специјалнијим појмовима, али такође никоме не можемо забранити да га шире схвате и да га разуме као виши појам свих естетичких вредности”.
- 5) Уметност и естетско се не свде до краја на осећајно. Уметност није супротна само сазнању и науци, већ и пуком осећању. Она је синтеза Умног и Осећајног, али као особени чулни облик, она је и нешто треће, сасвим аутономно. „Као што суд - према старом учењу нешто средње између појма и закључка, а уједно и једна *vis aestimativa* (=моћ расуђивања) - твори срж логике, тако осећај - према старом учењу нешто средње између разума и воље и уједно једна *vis aestimativa* - твори срж естетике”. Наиме, „естетско опажање” учествује и у индивидуално-ирационалном и непоновљивом, као и у општем, али се не своди ни на једно од поменутих поља.

На крају понудићемо дефиницију естетике Умберта Ека, која, иако преширока, углавном одговара модерном схватању естетике, које, како рекосмо, не мора да је и најмериторније.

Као естетичку теорију схватаћемо сваки говор који се, с намером да нешто систематизује и уводећи у игру филозофске појмове, бави неким појавама које се односе на лепоту, уметност и услове стварања и процењивање уметничких дела, везе између уметности и других активности и између уметности и морала, које се, затим, односе на функцију уметника, појмове пријатног, украсног, појмове стила, на судове укуса и критику тих судова, теорију и праксу тумачења текстова, вербалних и невербалних, или, пак, на питање херменеутике.

* * *